

Yaratıcı Söz Olarak “Kün Fe Yekûn” (Ol! Der, Oluverir) İfadesi ve İcrada Bulunma Şekli

Osman Muzaffer Fidan

<https://orcid.org/0000-0001-7868-6469>

muzafferhoca77@gmail.com

Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, Türkiye

<https://ror.org/00jga9g46>

Öz

Kur'an; inanç, ibadet, ahlak, evrenin ve insanın yaratılışı ve onların sonlarının ne olacağı konusu ilk bakışta birbirinden farklı gibi görünen, ancak birbiriyle sıkı bir şekilde ilişkili olan pek çok konuyu içeren ilahi bir kitaptır. Kur'an'ın içerdiği konulardan biri olan evrenin/âlemin yaratılışı anlatılırken farklı ifade biçimleri kullanılmaktadır. “Kün fe yekûn” (ol! der, oluverir) ifadesi de evrenin/âlemin yaratılmasıyla ilgili olarak kullanılan anlatım biçimlerindendir. Modern dil felsefesindeki bazı düşünürlerce ortaya konulan söz edimleri teorisine göre insanların konuşmalarının aralarında birtakım iş ya da eylemleri yapma/yaptırma amacı taşımaktadır. Bu manada söz edimleri teorisi, konuşan bir kişinin sözleriyle meydana getirdiği anlatımları bir davranış biçiminde ele alan dil düşüncesidir. Din dili insanların gündelik yaşamda din hakkında konuşurken, ibadet ve dua ederken kullandığı dildir, bu yönüyle o, insanın dinle ilişkili edimsel icrada bulunduğu sırada ortaya çıkar ve söz edimleriyle ilişki içerisinde bulunur. Din dilindeki konuşmalardan biri olan “kün fe yekûn” ifadesini bir söz edimi şeklinde ele almak, âlemin yaratıcısının yaratmayı her şeyden önce sözle daha doğrusu sözlü icrayla başlattığını kabul etmek anlamına gelir. Normal konuşmada bir söz edimi icrası konuşan kadar dinleyeni de gerektirmektedir, “kün fe yekûn” gibi sadece konuşanı olan bir konuşmayı, bir söz edimi şeklinde ele almak ilk bakışta problemli görülmektedir. Bununla beraber “kün fe yekûn” ifadesi, nesnesini var eden bir konuşma olarak kabul edildiğinde, icra edilen yaratıcı söz ediminde dinleyenin varlığı bir zorunluluk olmaktan çıkar, denilebilir. Yaratıcı söz edimi, normal insani konuşmalarla icra edilen söz edimlerinden ayrı olarak, henüz muhatap olmadan icra edilen bir edim olduğundan, diğer edimlerden ayrı, kendine has ve sadece tek bir varlığın (yaratıcının) icra ettiği bir söz edimidir. Makalede “kün fe yekûn” ifadesinin normal söz ve dolaylı edimine uygun analizinin yapılmasının yanında, yaratıcı bir söz edimi ele alınması gerektiği ileri sürülmüş, yaratıcı bir söz ediminin icrada bulunabilmesi için gereken başarı koşulları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Din Felsefesi, Kur'ân-ı Kerîm, Söz Edimleri, Kur'an İfadeleri, Kün Fe Yekûn.

Atıf Bilgisi

Fidan, Osman Muzaffer. "Yaratıcı Söz Olarak 'Kün Fe Yekûn' (Ol! Der, Oluverir) İfadesi ve İcrada Bulunma Şekli". *Takrir* 9/1 (2026), 24-47.

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	26.10.2025
Kabul Tarihi	16.02.2026
Yayın Tarihi	30.06.2026
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Yapay Zekâ Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - intihal.net
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	CC BY-NC 4.0
Etik Bildirim	takrirdergisi@alparslan.edu.tr

The Expression “Kun Fa-Yakun” (He Says, “Be!” and It Is) as a Creative Speech Act and the Way It Is Performed

Osman Muzaffer Fidan

<https://orcid.org/0000-0001-7868-6469>

muzafferhoca77@gmail.com

Ministry of National Education, Ankara, Türkiye

<https://ror.org/00jga9g46>

Abstract

The Quran is a divine book that contains many topics that, at first glance, may seem different from each other, such as belief, worship, morality, the creation of the universe and humanity, and what their ends will be, but are closely related to one another. One of the topics covered in the Quran is the creation of the universe/cosmos, which is described using different forms of expression. The expression "kun fa yakun" (he says, "be" and it is) is one of the forms of expression used in relation to the creation of the universe/cosmos. According to the speech act theory proposed by some thinkers in modern philosophy of language, people's conversations aim to perform or cause certain actions or deeds. In this sense, the theory of speech acts is a linguistic thought that considers the expressions created by a speaker's words as a form of behaviour. Religious language is the language people use when talking about religion in their daily lives, during worship and prayer. In this respect, it emerges when a person is engaged in performative acts related to religion and is related to speech acts. Considering the phrase "kun fa yakun", which is one of the expressions in the language of religion, as a speech act means accepting that the creator of the universe initiated creation primarily through speech, or more precisely, through verbal enactment. In normal speech, the performance of a speech act requires both a speaker and a listener, whereas considering a speech act like "kun fa yakun", which has only a speaker, as a speech act may seem problematic at first glance. However, when the expression "kun fa yakun" is considered as a speech act that creates its object, it can be said that the presence of a listener in the performed creative speech act is no longer a necessity. The creative speech act, as it is an act performed without an audience, distinct from the speech acts performed in normal human conversations, is a unique speech act that is executed solely by a single entity (the creator), separate from other acts. In the article, in addition to the analysis of the phrase "kun fa yakun" in accordance with normal speech and indirect speech, it is argued that a creative speech act should be addressed, and the necessary conditions for the success of a creative speech act to be performed are attempted to be established.

Keywords

Philosophy of Religion, The Holy Qur'an, Speech Acts, Quranic Expressions, Kun Fa Yakun.

Citation

Fidan, Osman Muzaffer. "The Expression 'Kun Fa-Yakun' (He Says, 'Be!' and It Is) as a Creative Speech Act and the Way It Is Performed". *Takrir* 9/1 (2026), 24-47.

Article Information

Date of Submission	26.10.2025
Date of Acceptance	16.02.2026
Date of Publication	30.06.2026
Peer-Review	Two External / Double anonymized
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited in the bibliography.
Use of AI	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study.
Plagiarism Checks	Yes - intihal.net
Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author acknowledges that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	CC BY-NC 4.0
Complaints	takrirdergisi@alparslan.edu.tr

Giriş

Evrenin var oluşu tarih boyunca gerek teolojide gerek felsefi bağlamda ele alınmış ve üzerinde uzun tartışmalar yapılmış olan bir konudur. Evrenin var edilmesi teistik dinlerde, ilahi gücün yaratmasının bir sonucu olarak ele alınmış; evrene ve içindekilere bir başlangıç zamanı tayin edilmiştir. Evrenin başlangıcının nasıl olduğu, felsefi geleneklerde de ele alınmış farklı yaklaşımlara göre yorumlanmıştır.¹

İslam felsefesinde Aristoteles’in (m.ö. 384-322) “ex nihilio nihil fit”² şeklinde ifade edilen “öncesiz varlığın var olmaması imkânsızdır”³ düşüncesini merkeze alan Fârâbî (öl. 339/950) ve İbn Sînâ (öl. 428/1037) gibi düşünürler bir taraftan âlemin bir var edicisi olduğunu kabul etseler de diğer taraftan onun ezeli olduğunu ifade etmişlerdir.⁴ İlk bakışta çelişkili gibi duran bu anlayışa göre Tanrı ve âlem ilişkisinde Tanrı, âlemi zamansal olarak değil de varlıksal olarak öncelemiştir.⁵ Filozofların, bu düşünceye sahip olmalarının nedeni, varlık için ezeli bir madde tasavvur eden Aristoteles düşüncesine bağlı olmaları, basitlik tezini savunmaları⁶ ve âlemin sonradan olmasının Allah için bir değişime yol açacağı düşüncesinde olmalarıdır.⁷

Felsefi düşüncenin aksine teistik geleneklerde evrenin sonradan var edildiği kabul edilmektedir. Bununla beraber onun nasıl var olduğu konusu tartışılmıştır. Teistik dinler için evrenin var edilmesinin yaratıcı bir sözle başladığı düşüncesi kabul edilen yaratma şekillerindendir. Gerek Kur’an gerekse Tevrat yaratmanın sözlü bir anlatımla başladığına dair önemli ifadeler içermektedir. İlâhi kitaplarda geçen sözlü ifade yoluyla var etme düşüncesi söz edimi olarak ele alındığında konuşmanın gerçekte bir yaratma meydana getirip getirmediği, eğer sözle yaratma varsa bunun nasıl meydana geldiği konusu makalede ele alınıp değerlendirilecektir. Kur’an merkezli bir okuma yapılıp; diğer ilâhi kitaplardaki anlatımlara yeri geldikçe yer verilerek sözlü konuşmanın nasıl sonuç doğurabildiği gösterilmeye çalışılacaktır.

Makalede Kur’an’da sekiz yerde geçen “kûn fe yekûn” (Ol! der ve oluverir) ifadesinin söz edimleri temelinde analizi yapılacaktır. Sıradan konuşmalardaki sözlü icralarla söz edimleri teorisinde Austin ve Searle’ün sınıflamalarının dışında olan ve din diline has birtakım koşullara ve özelliklere sahip yeni bir söz edimi türü ve nasıl icrada

¹ Tuncay Akgün, *Yaratma: Gazali ve İbn-i Rüşd’e Göre* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2013); Tuncay Akgün, “Gazali’ye Göre Yaratma”, *Dini Araştırmalar* 14/38 (2011), 17-40; İsmail Yalçıntaş, “İbn Sînâ’ya Göre Yaratma ve Âlemin Zamansal Ezeliği”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 32/1 (2021), 10-29.

² Engin Erdem, *İlahi Ezellilik ve Yaratma Sorunu* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 60.

³ Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 385.

⁴ İbn Sînâ, *en-Necât*, çev. Kübra Şenel (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2013), 197-198; İbn Sînâ, *İşareteler ve Tembihler*, çev. Nadim Macit - Ali Durusoy - Ekrem Demirli (İstanbul: Litera Yayınları, 2014), 172-174.

⁵ İbn Sînâ, *en-Necât*, 197-198; İsmail Yalçıntaş, İbn Sînâ’nın Tanrı Anlayışı (Ankara: Elis Yayınları, 2023), 212-213.

⁶ Reçber, “Tanrı’nın Sıfatları”, *Din Felsefesi El Kitabı*, ed. Recep Kılıç - Mehmet Sait Reçber (Ankara: Grafiker Yayınları, 2009), 93.

⁷ Erdem, *İlahi Ezellilik ve Yaratma Sorunu*, 78.

bulunduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Buradaki yaratıcı söz edimi fonksiyon bakımından belki teorideki sınıflamaya uygun şekilde adlandırılması gerektiği düşünülse de bunu ayrı bir sınıf olarak ve yaratıcı söz edimi şeklinde adlandırmak uygun görülmemiştir. Şöyle ki makalenin ileriki kısımlarında yaratıcı söz ediminin icrada bulunmak için gerekli koşulları ortaya konulduğunda bu söz ediminin niçin normal söz edimlerinden ayrı ve yeni bir sınıf olduğu belirgin hale gelmiş olacaktır.

“Kün fe yekûn” ifadesi gerek tefsir ilminde gerek kelam ilminde hakiki ve mecazi bir kullanım olarak ele alınmıştır. Makalede önce ifadenin anlaşılmasına dair görüşlere uygun olarak “kün fe yekûn” ifadesinin doğrudan ve dolaylı söz edimsel icrasının nasıl gerçekleştiği ortaya konulacak, daha sonra makalenin de ana iddiasını oluşturan bu ifadenin, nesnesini var eden konuşma ekseninde icra edilen yaratıcı bir söz edimi şeklinde nasıl iş gördüğü belirlenmeye çalışılacaktır.⁸

Edimseller, sözle ya da konuşmayla konuşanın birtakım olay ve durumları anlattığı, duygu ve düşüncelerini ifade ettiği, gelecekte yapmak üzere bazı şeylere yönelik sözler verdiği, emrettiği ya da ricada bulunduğu,⁹ bir hüküm ya da karar verdiği, olaylar ve durumlar karşısında duygularını ortaya koyduğu, temellendirmeler yaptığı,¹⁰ bir şeyler yapmak ya da yaptırmak anlamında mevcut durum ya da olgu dışında yepyeni bir gerçeklik ortamı oluşturduğu ya da meydana getirdiği dilsel yapılarıdır.¹¹ Örneğin, hava durumunu sunan spiker havanın yarın yağmurlu ya da karlı olacağına dair tahminleri söyler, okulda arkadaşının kalbini kırdığını düşünen bir öğrenci üzgün olduğunu söyler, bir komutan askerlere hücum emri verir, bir dava sırasında hakim zanlıyı suçlu ilan eder, bir müdür tarafından “toplantı sona ermiştir” denildiğinde o zamana kadar devam eden bir toplantının bu konuşmayla bittiği söylenerek, toplantı durumunun ortadan kaldırıldığı belirtilmiş olur. Bir söz edimi icrasıyla ortaya konulan bu yeni durum, konuşanın niyeti, dinleyenin konuşanın konuşmasına ve gerçekleştirmeyi düşündüğü söz edimine yönelik tepkisi ve o konuşmanın yapıldığı ortamın uygunluğuyla doğrudan ilişkilidir. Söz edimlerinde, konuşmalar yoluyla insanlar arasında meydana getirilen gerçeklikler, daha çok sosyal hayat içerisindeki yeriyile birlikte değerlendirilir. Yukarıdaki örnekte geçtiği üzere bir toplantı olgusunun varlığı sosyal hayat içerisinde bir yere sahiptir ve buna göre toplantıyı yöneten müdürün varlığı da müdürlük denilen kuruma veya sosyal bir olguya dayalı olduğundan, “toplantı bitmiştir” söz edimiyle ilan edilen yeni durum, bu belirli sosyal kurumlar ya da şartların çizdiği çerçevede icra edilen bir söz edimidir.

⁸ İbrahim Bor, *İlahi Kelâm'ın İmkân ve Tabiatı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001), 62-63.

⁹ John R. Searle, *Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak* (İstanbul: Bilgesu Yayınları, 2012), 34-44.

¹⁰ John L. Austin, *Söylemek ve Yapmak*, çev. R. Levent Aysever (Ankara: Metis Yayınları, 2007), 164-174.

¹¹ François Recenati, “Meaning and Force”, *Pragmatics Critical Concept*, ed. Asa Kasher (New York: Routledge, 1998), 2/513.

İnsanlar arasındaki konuşmalar, sosyal ilişkiler temelinde bir anlam ifade etse de din dilinin içerdiği pek çok konuşma ve bu konuşmaya dayalı söz edimleri, sosyal kurumları ya da yapıları talep etmemekte, hatta pek çok dini konuşma söz konusu kurumları aşan bir yöne sahip olabilmektedir. Örneğin makalenin konusunu oluşturan “kūn fe yekūn” ifadesi sosyal kurum ve yapıları aşan yöne sahip olması nedeniyle diğer dini konuşmalardan ayrılmaktadır. Çünkü bu ifadenin sosyal bir yapıyı gerektirmesi bir tarafa, ortada daha varlıkların olmadığı bir zaman ya da anda yapılan bir konuşmadır. Kutsal kitaplar yoluyla insanlara birtakım iş ya da görevleri yükleyen konuşmalar yanında “kūn fe yekūn” gibi daha özel anlatımlar, insanlara yönelik olan çeşitli emirlerin, yasakların, tavsiyelerin bildirildiği din dilinin kendine has özelliklerinin de aşıldığı, dil içerisinde dil denilebilecek bir durum olduğundan, daha ileri ve daha derin analizlerin yapılmasını gerektirmektedir. Makale söz edimi temelli dilsel tezi merkeze aldığından dilsel bir çalışmanın gerektirdiği kadar epistemolojik ve ontolojik tartışmalara değinilecektir.

Felsefe ve kelamda âlemin başlangıcının olup olmaması, bir başlangıcının varsa bunun nasıl olduğu tartışılmalıdır.¹² Felsefe ve kelam geleneklerinde, bir taraftan her yönüyle mükemmel olan Tanrı'nın bir nitelik olarak yaratma sıfatına sahip olması gerektiği¹³ belirtilirken, diğer taraftan da yapılan birtakım akıl yürütmelerle âlemin kendi başına var olamayacağı, onun bir var edicisinin olması gerektiği ortaya konulmaya çalışılmış,¹⁴ âlemin bir var edicisinin olmasının gerekliliği, âlemin başlangıcına ilişkin tartışmaların da mihverini oluşturmuştur. Benzer şekilde âlemin nasıl var olduğuna dair tartışmalar Kur'an'da sekiz yerde geçen¹⁵ “kūn fe yekūn” ifadesinin nasıl anlaşıldığını da önemli derecede belirlemiştir.

Söz edimleri teorisi dilin kullanımına yönelik bir teori olup insanlar arasında konuşma yoluyla icra edilen iş ve eylemleri analiz ederken dikkate aldığı konuşma, insani konuşmalardır. İnsanlar arasındaki konuşmaların icra güçlerini, eyleme yönelme biçimlerini ele alan bir teoriyi, konuşanın tamamen aşkın olduğu varlık sahasına taşıdığımızda, birtakım sorunlarla karşılaşmak olağan bir durum olsa gerek. Bununla beraber din dilinin mutlak konuşanı olarak Allah, insanların konuştuıkları dil yoluyla insanlara hitap etmiştir; bundan dolayı insanların konuştuğu dili kullanması O'nun konuşmalarının belli bir dil düşüncesi çerçevesinde ele alınabilmesini de mümkün kılmaktadır.¹⁶ Buna göre makalede din diline has bu ifadenin, en temelde konuşmaları

¹² Mehmet Ata Az, “Tanrı'nın Sıfatları”, *Din Felsefesi*, ed. Latif Tokat (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2021), 130-135; Yalçıntaş, “İbn Sînâ'ya Göre Yaratma ve Âlemin Zamansal Ezeliği”, 10-29.

¹³ Reçber, “Tanrı'nın Sıfatları”, 113-117.

¹⁴ Engin Erdem, “Tanrı'nın Varlığının Delilleri”, *Din Felsefesi*, ed. Latif Tokat (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2021), 102-109.

¹⁵ el-Bakara 2/117; Âl-i İmrân 3/47, 59; el-En'âm 6/73; en-Nahl 16/40; Meryem 19/35; Yâsîn 36/82; el-Mû'min 40/68.

¹⁶ Osman Muzaffer Fidan, *Din Dili ve Söz Edimleri Kuramı, Bir Uygulama Denemesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 66.

bir eylem çerçevesinde ele alan bir teori ışığında nesnesini var eden konuşma olarak ele alınıp söz konusu ifadenin icra ettiği yaratıcı söz edimi olduğu gösterilecektir.

1. Hakiki Bir Konuşma ve Yönlendirici Söz Edimi Olarak “Kün Fe Yekûn” İfadesi

“Kün fe yekûn” ifadesi din dilinde hakikat olarak görülebildiği gibi müteşabihat olarak değerlendirilip mecaz olarak da yorumlanmıştır. Bu bölümde “kün fe yekûn” ifadesinin hakiki bir konuşma olarak alındığı yorumlar merkeze alınarak doğrudan bir söz edimi icrasının nasıl yerine getirildiği gösterilmeye çalışılacaktır. İkinci bölümde bu ifadenin mecaz olarak değerlendirildiği görüşler çerçevesinde dolaylı söz edimi icrasının ne olabileceği belirlenmeye çalışılacaktır.

İslam Allah’ın konuşmasıyla var olmuş ve de o vahye dayanmasıyla, bir hayat tarzı ve toplum düzeni inşa etmiştir.¹⁷ Allah’ın vahiy göndererek ya da konuşarak insanlara din göndermesi mümkün olmakla beraber, bir kısım bilginlere göre İslam’ın vahiyle bildirildiği gerçeği kadar bir diğer hakikat de evrenin varlığının yine Allah’ın konuşmasına dayanıyor olmasıdır. Allah daha ortada kendisi dışında hiçbir şey yokken konuşmasıyla âlemi var etmiş, âleme ve içindekilere varlık bağışlamıştır. Kur’an’da geçen “kün fe yekûn” ifadesi Allah’ın sözlü konuşmasıyla evreni var ettiğini gösteren bir anlatım olup, bu konuşmanın gerçekten meydana geldiği ve ifadenin mecazi olmayan bir konuşma olduğu, en azından bazı âlimlerce kabul edilmektedir.

Âlemin varlığı “madum”, “makdur”, “malum” ve “mümkün”, “muhal” kavramları çerçevesinde ele alındığından düşünürler, birbirlerinden oldukça farklı sonuçlara varmışlardır. Henüz olmayan, var olmayan ve yokluk gibi anlamlarına gelen madum kavramı, âlemin var olmadan önceki bir durumu anlatan ifade olarak kullanılmaktayken,¹⁸ Allah’ın bilgisine konu olan şeyler için kullanılan malum kavramı da fiilen var olsun ya da olmasın her şeyi içerisine almaktadır.¹⁹

Madum kavramı genel olarak bir yokluk bildirdiğinden bu kavram eşliğinde henüz olmayan bir varlığa yönelik bir sözlü hitap ya da emrin ne anlama geldiği önemli bir meseledir. Ebü'l-Hasan el-Eş'arî (öl. 324/935-36) “kün” emrinin âdeme/maduma hitap olduğunu ve yokluğa hitab-ı ilahinin vaki olacağını savunur. Ona göre eşyanın var olması için “kün” “ol” hitabının olması gereklidir.²⁰ Eş'arî'yi izleyen mezhebin diğer bilginleri de ayetlerde geçen “kün” sözünü hakiki manasıyla alarak eşyanın bu sözle yaratıldığını savunmuşlardır. Eş'arîler’in düşüncesinde “kün” ifadesiyle icra edilen söz

¹⁷ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Tanrı ve İnsan*, çev. M. Kürşad Atalar (İstanbul: Pınar Yayınları, 2014), 232.

¹⁸ Yunus Şevki Yavuz, “Adem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 1/356.

¹⁹ Yunus Şevki Yavuz, “İlim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/109.

²⁰ Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, *el-Lüma' fi'r-red alâ ehli'z-zeyğ ve'l-bida'*, *Eş'arî Kelamı*, çev. Kılıç Aslan Mavil - Hikmet Yağlı Mavil (İstanbul: İz Yayınları, 2017), 54-55; Tevfik Yücedoğru, *İlim ve Din Açısından Yaratılış* (Bursa: Emin Yayınları, 2006), 120.

edimi yokluğa yani herhangi bir var oluş özelliği içermeyene²¹ yöneliktir denilerek söz konusu konuşmanın gerçek bir konuşma olduğu savunulmuştur. Eş’arî gelenekte bilginlerin çoğunluğu bu ifadeyi hakiki anlamda almış²², bununla beraber onlar buradaki sözün (kelamın) lafzi bir kelim değil de nefsi bir kelim olduğunu düşünmüşlerdir.²³

İslam düşüncesinde Hanefî-Mâtürîdî ve bu geleneğe mensup birtakım fakih ve kelimci, mezhebin genel görüşünden farklı düşünerek, söz konusu ifadenin hakiki konuşma olarak ele alınması gerektiğini belirtip, “ol” emrinin Allah’ın eşyanın var edilmesine yönelik kesin ve sözlü bir emri olduğunu savunmuşlardır. Örneğin fakih ve usulcü olan Ebü’l-Usr el-Pezdevî (öl. 482/1089) “kûn fe yekûn” ifadesinin hakiki bir konuşma olduğunu belirtmiş²⁴, yine Hanefî fakihi olan Serahsî (öl. 483/1090 [?]) fıkıh usulüne dair eserinde söz konusu konuşmanın hakiki bir konuşma olduğunu ifade ederek, var etmenin bir emre bağlı olduğunu, bu emirin ise hakiki bir konuşmayla sağlanabileceğini söylemiştir.²⁵ Mâtürîdî gelenek içerisinde önemli bir kelimci olan Ebü’l-Yûsr el-Pezdevî (öl. 493/1100) de bu ifadenin hakiki bir konuşma olduğunu belirterek mecaza gidilemeyeceğini açıkça ortaya koymuştur.²⁶ Benzer bir yaklaşımı yine Mâtürîdî kelimcisi Ebü’l-İshâk es-Saffâr’da²⁷ (öl. 534/1139) da görmekteyiz. Ayrıca Mu’tezile’ye mensup Ebü’l-Hüzeyl el-Allâf’ta²⁸ (öl. 235/849-50 [?]) benzer görüşe sahiptir. Bu bilginler “kûn fe yekûn” ifadesini hakikat olarak kabul ettiklerinden, söz konusu ifadeyi de lafzi bir kelim olarak düşünmüşler ve bu anlatımın varlık meydana getirmede bir sonuç doğurduğunu da kabul etmişlerdir. “Kûn fe yekûn” ifadesini hakiki anlatım olarak gören bilginlerin yorumları, söz edimsel açıdan ele alındığında bu ifade hakiki bir konuşma olduğundan doğrudan bir söz edim olan yönlendirici edimsöz edimi icrası yerine getirmektedir, denilebilir. Çünkü yönlendirici edimsöz ediminde konuşan, muhataptan bir şeylerin yapılmasını, yerine getirilmesini istemektedir.²⁹ “Kûn fe yekûn” ifadesi de mahlukatın henüz var olmadıkları durumdan sözle varlığa gelmesinin sağlandığı yeni duruma geçmeyi sağladığından, söz konusu ifade yönlendirici söz edimi icrasında bulunmaktadır.

Teistik dinlerde Tanrı, sonsuz bilgi ve güç sahibi olduğundan, evrenin var edilmesinin ilahi bir varlığa dayandırılması önemle vurgulanan bir konudur. Kur’an’da

²¹ Metin Özdemir, *Allah’ın Bilgisinin Ezelliliği ve İnsan Hürriyeti* (İstanbul: İz Yayınları, 2003), 124.

²² Yücedoğru, *İlim ve Din Açısından Yaratılış*, 120.

²³ Hikmet Yağlı Mavil, “Eş’arîlik ve Mâtürîdîlik Arasındaki İhtilafı Meselelere Bir Katkı: Kûn Emri ve Yaratmaya Tesiri”, *Dergibant* 9/1 (Mayıs, 2021), 85.

²⁴ Ebü’l-Usr el-Pezdevî, *Usûlû’l-Pezdevî*, thk. Said Bekdaş (Beyrut: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1983), 124.

²⁵ Şemsü’l-Eimme es-Serahsî, *Usûlû’s-Serahsî*, çev. Ahmed Kılıçkaya (Ankara: İtisam Yayınları, 2020), 1/29-30.

²⁶ Ebü’l-Yûsr el-Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, çev. Şerafettin Gölçük (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2019), 99.

²⁷ Mavil, “Kûn Emri ve Yaratmaya Tesiri”, 81.

²⁸ Hülya Altunya, *Kâdî Abdülcebbar’da Söz (Kelam) Anlam İlişkisi -Kasdu’l-Mütetekellim Problemi Bağlamında-* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 70.

²⁹ John R. Searle, *Söylemek Anlatmaya Çalışmak*, çev. R. Levent Aysever (İstanbul: Bilgesu Yayınları, 2011), 36.

geçen “kün fe yekûn” ifadesiyle birebir aynı olmasa da Tevrat’ta evrenin yaratılışına ilişkin yakın ifadeler yer almaktadır. Tanrı Yehova evrenin var edilmesinden önce “fiat flux” (ışık olsun) gibi bir emirle, bir sözün ortaya konulması ve duyurulmasıyla³⁰ var oluşu başlatmış olmaktadır.³¹ Yaratmayı başlatan bir ifade olarak “fiat flux” anlatımını bir konuşma olarak kabul ettiğimizde bu anlatım da icraya yönelmiş olan söz edimidir denebilir. Klasik kelim düşünceğinde “kün fe yekûn” ifadesinin hakikat veya mecaz olarak alınmasına benzer şekilde, Kitab-ı Mukaddes yorumcularının bir kısmı “fiat flux” ifadesini, söylenir söylenmez gerçekleşen hakiki konuşma³² olarak ele almışken diğer bir kısmı bu ifadeyi Tanrı’nın iradesini anlatan mecazi bir anlatım³³ olduğunu ileri sürmüştür.

İlahi bir konuşmanın söz edimsel açıdan analiz edilebilmesi için teolojik birtakım arka planlardan bahsetmek gerekir. Sözle yaratmanın vaki olabilmesi için Tanrı’nın belli başlı birtakım niteliklere/sıfatlara sahip olması gerekmektedir. İlk olarak “kün fe yekûn” gibi bir ifadeyi söyleyebilecek ve bununla söz ediminde bulunacak varlığın, yaratma iradesine³⁴ söz edimsel ifadeyle söyleyecek olursak yaratma ya da var etme yönelimine ya da niyetine sahip³⁵, sözle yaratmayı başlatması için kelim sıfatına sahip yani konuşabilen³⁶, birtakım sözlü edimlerde bulunabilen, aynı zamanda buyurucu ya da iradevi/dileyici konuşmasıyla birtakım varlıkları yaratacak sonsuz ve sınırsız güce sahip olan³⁷, meydana getirmeden önce yaratılmış olan varlıklara ilişkin bilgiye sahip bir varlık olması gerekmektedir³⁸. Tanrı’nın sözlü bir anlatımla varlığı meydana getirmesi ve birtakım söz edimsel icralarda bulunması, ancak bu arka plan bilgilerine dayalı olarak kabul edilebilir; aksi durumda ortada ilahlık vasfına sahip varlık olamayacağı gibi “kün fe yekûn” gibi bir ifade olmayacağı gibi icrada bulunulacak bir sözlü edim de bulunmayacaktır.

“Kün fe yekûn” ifadesindeki “kün” sözü muhataba doğrudan emir bildiren ifadedir ve bu ifade yönlendirici edimsöz edimi icrası sağlamaktadır. Bir yönlendirici edimsöz ediminde emir verildiğinde söz konusu emrin karşılama koşulları da denilen yerine getirilme koşulları sağlandığında, o edimle yerine getirilen icra başarılı bir icra olarak kabul edilir. “Kün fe yekûn” ifadesi de bir emir olarak görüldüğünden ve emrin sonucunda evren ve içindekiler var edilmiş ya da meydana getirilmiş olduğundan ve

³⁰ Bruce Vawter, *On Genesis: A New Reading* (New York, Doubleday Company, 1977), 41.

³¹ *Kitab-ı Mukaddes*, (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1997), Yar.1:3, Mez.33:6, Yuhanna 1:1.

³² Umberto Cassuto, *A Commentary on The Book of Genesis, Part I From Adam To Noah, Genesis I-VI* (Illinois: Varda Books, 2005), 26; Vawter, *On Genesis: A New Reading*, 41.

³³ Charles Hartshorne, “Talk of God”, *Royal Institute of Philosophy Lectures* (New York: Palgrave Macmillan, 1967-1968), 2/154; Saadya Gaon, *Tefsiru’t-Tevrat bi’l-Arabiyye: Tevrat (Tora) Tefsiri*, Haz. Nuh Arslantaş (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018), 1/262.

³⁴ Ebû Hâmid el-Gazzâlî, *Filozofların Tutarsızlığı*, Çev. Mahmut Kaya - Hüseyin Sarıoğlu (İstanbul: Klasik Yayınları, 2012), 19, 22, 25.

³⁵ John R. Searle, *Intentionality* (New York: Cambridge University Press, 1983), 79-112.

³⁶ Ebû Hâmid el-Gazzâlî, *İtikatta Orta Yol*, çev. Osman Demir (İstanbul: Klasik yayınları, 2012), 104-115.

³⁷ Gazzâlî, *İtikatta Orta Yol*, 79-93.

³⁸ Gazzâlî, *İtikatta Orta Yol*, 93.

söz konusu emirle icra edilen edimde karşılama koşulları sağlandığından, bu konuşmayla başarılı bir yönlendirici edimsöz edimi sağlanmıştır denilebilir.

Söz edimleri çerçevesinde Tevrat’ta geçen “fiat flux” ifadesine dikkat çeken Searle bu tür konuşmayı tabiat üstü bir konuşma olarak bir ilan edimsöz edimi çerçevesinde ele almaktadır. Ona göre “ışık olsun” ifadesi bir ilan edimsöz edimidir. Çünkü Tanrı burada ışığın var olmasını ilan etmiştir, yoksa “ışıkları yak!” emri verip bir söz yönlendirici edimsöz ediminde ya da “size ışığı getireceğime söz veriyorum”³⁹ anlamında sorumluluk yükleyici bir icrada bulunmuş olmamaktadır. “Fiat flux” ifadesinin dilek kipinde yönlendirici edim olmamasının altında yatan diğer bir neden de tıpkı İslam kelimasında olduğu gibi ortada emrin doğrudan verileceği bir nesnenin olmamasıdır.⁴⁰ Bu nedenle söz konusu ifade ışık var edilmesine yönelik bir ilan edimsöz edimidir. Bir ilan edimsöz edimi ise konuşanın söz konusu edimde bulunduğu andan itibaren eşyanın, olayların durumlarında değişimlerin meydana geldiği söz edimidir.⁴¹ Bir ilan edimsöz edimi olarak “fiat flux” ifadesi istisnai bir edimsöz edimi⁴² olup edimsellerin edimidir,⁴³ yani sözle bir değişimin yapıldığı, varlığın meydana getirildiği en özel sözlü edimdir, denilebilir. Normal koşullarda bir ilan edimsöz edimi fiziksel bir değişime dayalı olan değişim değildir, aksine uzlaşma dayalı dilsel değişimdir.⁴⁴ Oysa Tanrı’nın “fiat flux” ifadesi, tamamen fiziksel bir değişimi buyurmakta, zamanın ve mekânın var olmasını sağlamaktadır. Searle’e göre Tanrı bu şekilde konuşup bir ilan edimsöz ediminde bulunmuş, daha önce var olmayan ışığın var olmasını, karanlığın ortadan kalkmasını sağlamak gibi var olan durumda değişikliğe neden olmuş veya yeni durumu var etmiştir. Searle’ün “fiat flux” ifadesinde yönlendirici edimden ziyade ilan edici söz edimi icrası yerine getirilmiştir deme nedeni, Tanrı’nın yönlendiricilerde olduğu gibi bir muhabata gerek duymadan “ışık olsun” diyerek, ışığı sözüyle var etmiştir diye, düşünmesidir denilebilir.

Searle’ün “ışık olsun” ifadesini bir ilan edimsöz edimi olarak görmesi Tevrat merkezli bir okumada kabul edilebilir. Zira Tevrat’ta geçen “fiat flux” ifadesi genel olarak ortamın ya da durumun değişimini sağlayan anlatım bir ilan edimsöz edimi olup, doğrudan bir yönlendirici söz edimi değildir. Oysa Kur’an’da geçen “kün fe yekûn” ifadesi bir emir formunda olduğundan bir yönlendirici edimsöz edimidir. Bundan dolayı Kur’an’da geçen “kün fe yekûn” ifadesi hakiki anlamında alındığında Tevrat’ta geçen “fiat flux” ifadesinden ayrı olarak Allah’ın emrine boyun eğip varlık sahasına çıktıklarından dolayı “kün fe yekûn” ifadesi bir yönlendirici edimsöz edimi icrası için

³⁹ John R. Searle, *Bilinç ve Dil*, çev. Muhittin Macit - Cüneyt Özpilavcı (İstanbul: Litera Yayınları 2005), 259.

⁴⁰ Michael Hancher, “Performative Utterance, The Word of God and The Death of The Author”, *Semeia An Experimental for Biblical Criticism* (Decatur: Scholars Press, 1988), 41/28.

⁴¹ Searle, *Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak*, 41.

⁴² Hancher, “Performative Utterance, The Word of God and The Death of The Author”, 28.

⁴³ Hancher, “Performative Utterance, The Word of God and The Death of The Author”, 36.

⁴⁴ Kent Bach ve Robert M. Harnish, “How Performatives Really Work: A Reply to Searle”, *Pragmatics: Critical Concepts*, ed. Asa Kasher (North Yorkshire: Routledge, Taylor & Francis Group, 1998), 1/551.

kullanılmış ve söz konusu icra başarılmıştır denebilir.

2. Dolaylı Anlatım ve Bildirim Edimi Olarak “Kün Fe Yekûn” İfadesi ve İcra Ettiği Dolaylı Söz Edimleri

Makalenin ikinci bölümünde “kün fe yekûn” ifadesini mecaz olarak değerlendiren, bu ifadeyle gerçek anlamda bir emir verilmediğini ve varoluşun sözle başlatılmadığını iddia eden, söz konusu ifadeyi Allah’ın sonsuz kudreti ve iradesinin bir metaforik anlatımı olduğu şeklinde yorumlayan bilginlerin görüşleri çerçevesinde dolaylı bir söz edimi olduğu ortaya konulacaktır.

Austin, konuşan, bir ifadede bulunduğu ilk bakışta dinleyenin anlaması gereken anlamın, doğrudan, birincil ya da hakiki anlam olduğunu belirterek⁴⁵ asalak kullanımlar dediği ikincil ya da mecazi kullanımların analizine teorisinde yer vermemiştir. Austin’in ihmal ettiği mecazi kullanımları söz edimlerine dâhil edip, değerlendiren öğrencisi Searle olmuştur. Searle, normal konuşma sırasında konuşanın doğrudan söylemediği ve buna bağlı olarak icra edilen doğrudan söz ediminin konuşandan, dileyenden, sözden ve ortamdaki kaynaklanan bir nedenden dolayı icra edilmediği durumda, mecazi anlama başvurulmasıyla dolaylı bir söz edimi icrası ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir.⁴⁶ Dolaylı söz edimleri gündelik dilde konuşan ve dinleyen için en az doğrudan söz edimleri kadar önemli bir yere sahiptir. Din dilinde emirler, bildirimler, yasaklar ve tavsiyeler yoluyla icra edilen doğrudan söz edimlerinin yanında, müteşabihat adı verilen konuları içeren anlatımların önemli bir kısmı da dolaylı söz edimleri denilen sözlü icraları içermektedir.

Yukarıda değinildiği üzere bir konuşmada aslolan o sözün hakiki anlamıyla söylenmiş olduğunun kabul edilmesidir. Genel olarak din dilinde de normal konuşmalarda olduğu gibi hakiki konuşmanın asli, mecazi konuşmanın tali olduğu kabul edilmektedir. Bir ifade olağan denilen hakiki/düz anlamından, konuşmanın içinden ya da dışından kaynaklanan birtakım problemler nedeniyle hakiki anlamından alınıp mecazi ya da dolaylı anlama taşınabilmektedir. Makalenin konusunu teşkil eden “kün fe yekûn” ifadesinin de birtakım mantıksal ve kelami problemler nedeniyle hakiki konuşma değil de mecazi bir konuşma olduğu evrenin var edilmesiyle ilgili kelimeler ve felsefe tartışmalarında gündeme getirilmiştir. Mâtürîdî’nin (öl. 333/944) kendisi ve ekolünü izleyen bilginlerin çoğunluğu “kün fe yekûn” ifadesini mecazi anlatım olarak kabul etmişlerdir. Onların bu ifadeyle ilgili olarak mecaza yönelme gerekçeleri genel olarak şudur: Her ne kadar Allah “kün fe yekûn” gibi konuşmayla bir şeyler yaratmış veya var etmiş gibi dursa da bu emir verildiğinde ortada emri kabul edip yerine getirecek bir varlık olmadığından, olmayan bir varlığa bir şey emretmek mantık ve dil

⁴⁵ Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 57.

⁴⁶ Searle, *Anlatmak ve Söylemeye Çalışmak*, 110-160.

bakımından yanlıştır.⁴⁷ Bir ifade ilk bakışta mantık⁴⁸ ve dil bakımından çelişki ifade ettiğinde o ifade mecaza taşınmakla çözüme kavuşturulur ki “kûn fe yekûn ifadesi için yapılan onun mecazi olması gerektiği yorumunun nedeni de budur. Mâtürîdî ve onu izleyen bilginler söz konusu ifadenin hakiki olamayacağını, bunun, ilahi güç ve yaratmanın sınır kabul etmeyeceğine ilişkin⁴⁹ mecazi bir anlatım olduğunu ifade ettiği gibi Eş’arî ekolünün sonraki dönemlerdeki iki önemli figürü olan kalamcı ve filozof olan Gazzâlî⁵⁰ (öl. 505/1111) ve Râzî (öl. 606/1210) de⁵¹ Mâtürîdî’nin görüşlerine uyarak söz konusu anlatımın mecaz olduğunu kabul etmişlerdir.

Bir söz ediminde konuşan, yönelim içerisinde dinleyene bir şeyler yaptırmak istediğinden⁵², “kûn” ifadesi de normal kullanımda bir emir olup muhataba bir şeyleri yaptırmayı amaçlar; bu şekilde bir şey yaptırmayı amaçlayan ifadeler de söz edimsel açıdan yönlendirici bir edimsöz edimidir. Mâtürîdî ve onun görüşünü paylaşanlar açısından mecazi yoruma gidilmesinin temelinde konuşma yoluyla bir söz ediminin icrada bulunabilmesi için söz konusu emri yerine getirecek akıllı ve iradeli bir dinleyenin ya da muhatabın bulunması gereklidir; ancak burada akıllı ve iradeli varlıklar olması bir tarafa, Allah dışında ortada henüz bir varlık olmadığından ve buna göre yerine getirilecek bir emir de bulunamayacağından bir yönlendirici edimsöz edimi icrası söz konusu olamaz.

“Kûn fe yekûn” ifadesinin bir muhatabı olmadığından bu ifadenin hakiki manada konuşulmuş bir ifade olmadığı ve ortada yönlendirici söz edimi icrasının da bulunmadığı belli olduktan sonra, bu ifade başka bir söz edimi icrası yerine getirmiş olmakta mıdır? Bir ifade olağan anlamı üzerinden belirlenen söz edimi icrasında bulunmadığından, dolaylı bir söz ediminde bulunmuş olabilir mi? Anlatımın normal koşullarda istediği sonucu doğurmaması, Grice’in ifadesiyle en azından bir maksimi ihlal etmiş,⁵³ söz hakiki anlamını kaybetmiş ve icra edilecek söz edimi de değişime uğramıştır. “Kûn fe yekûn”, ortada herhangi bir muhatap olmadığından herhangi bir yönlendirici edimsöz edimi icrası yerine getiremeye de bu ifade Allah’ın gücünün sınırsız olduğunu bildirdiğinden, dolaylı olarak iddia ediciler denilen sınıfta bir söz edimi icrasında bulanmaktadır denilebilir. İddia ediciler doğru ya da yanlış olabilen bir olay ya da durum hakkındaki konuşmalar olup, konuşanın sözüyle konuştuğu şeyin doğruluğuyla ilgili sorumluluk taşıdığı ifadeleri kapsar.⁵⁴ Burada “kûn fe yekûn”

⁴⁷ Ebû Hafs Ömer b. Muhammed en-Nesefî, *et-Teysîr fî ilmi’t-tefsîr*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 2/70; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥü’l-gayb*, çev. Suat Yıldırım - Lütfullah Cebeci - Sadık Kılıç - C. Sadık Doğru (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2002), 3/396-397.

⁴⁸ Edward Finegan - Niko Besnier, *Language and its Structure* (San Diego: Harcourt Brace Jovanovich Publisher, 1989), 335.

⁴⁹ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Tevîlâtü’l-Kur’ân*, çev. Fadıl Aygân (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 1/246-248.

⁵⁰ Gazzâlî, *İtikatta Orta Yol*, 149-150.

⁵¹ Râzî, *Mefâtiḥü’l-gayb*, 3/397-398.

⁵² Zeki Özcan, *Dil Felsefesi V (Searle’de Zihinsel Paradigma)*, (Bursa: Sentez Yayınları, 2023), 146.

⁵³ Finegan - Besnier, *Language and its Structure*, 335.

⁵⁴ Searle, *Anlatmak ve Söylemeye Çalışmak*, 34.

anlatımı mecaz olarak alındığında, yani doğrudan bir emir değil de sözün sahibi olan Allah'ın bir şeyi yaratmak istediğinde o şeyi istediği zaman istediği şekilde yaratabileceğine dair bir bildirim olarak kabul edildiğinde, buradaki söz edimi dolaylı bir söz edimine dönüşür ve icra edilen bu dolaylı söz edimi de bildirim/haber türünde bir iddia edici edimsöz edimi olur.

3. Yaratıcı Söz Edimi Olarak “Kün Fe Yekûn” İfadesi ve İcra Ettiği Söz Edimi

Yukarıda bu ifadenin gerek hakiki anlamda gerekse mecazi olarak alındığında nasıl yorumlandığı gösterildi ve ortaya çıkan farklı söz edimlerinin neler olduğu belirlenmeye çalışıldı. Bu kısımda mevzubahis ifadenin nesnesini var eden yaratıcı bir konuşma, dolayısıyla yaratıcı bir söz edimi olarak analizi yapılacaktır. Öncelikle yaratıcı bir söz ediminin imkânı, özellikleri, onu diğer söz edimlerinden ayıran nitelikler ve onun başarı koşulları belirlenecektir. Yaratıcı bir söz ediminin ileri sürülmesinden ve gerekli koşullar belirlendikten sonra “kün fe yekûn” ifadesinin yaratıcı söz edimi olarak nasıl icrada bulunduğu gösterilecektir.

Normal koşullarda bir söz ediminde bulunmak belli prosedürlerin takip edilmesini gerektirir. İnsanlar arasındaki konuşmalarda icra edilecek söz ediminin en azından iki insan arasında olması, dinleyenin konuşanın sözlerini anlaması ve söz konusu icrayı yerine getirecek bir engelin olmaması gibi pek çok prosedürün izlenmesi gerekmektedir.⁵⁵ Yaratıcı söz edimi dediğimiz, nesnesini var eden bir konuşmada,⁵⁶ normal konuşmaların icra ettiği söz edimlerindeki benzer bir prosedürden bahsetmek zordur. Çünkü yaratıcı söz ediminde konuşanın yaratıcı/var edici olarak var etmek, meydana getirmek üzere icra edeceği söz edimleri için dışarıdan ve O'nun hazır bulduğu birtakım kurallara uymasından bahsetmek veya O'na bu kurallara uymasını dayatmak teolojiye aykırı düşer. Yaratıcı bir söz edimi icrasının yerine getirildiği konuşma, nesnesini var ettiği gibi kendi prosedürünü de kendisi oluşturan bir konuşmadır. Yaratıcı, konuşmasıyla konuşmadan sonra var edilecek olan alemini yarattığı gibi alemle ilgili her türlü durumu da belirlemiş olduğundan, yaratıcı bir söz ediminde prosedür, bir taraftan konuşan tarafından var edilirken, diğer taraftan var edilen prosedüre uyma zorunluluğu konuşmayı yapanın kendisi dışındaki varlıklar için geçerlidir.

İkinci başlıkta “kün fe yekûn” ifadesinin madum kavramı çerçevesinde ancak mecaz olarak alınabileceği ortaya konulmuş olsa da o yaratıcı söz edimi çerçevesinde, farklı şekilde ele alınabilir. “Kün fe yekûn” ifadesi ilk bakışta gönderimi olmayan bir ifade olarak görülebilir. Ancak burada dikkate alınması gereken nokta, bu ifade olması imkânsız bir varlığa gönderimde bulunmadığı gibi her ne kadar konuşma anında var olmasa da konuşmanın ardından var olacak olan nesne ya da nesneler için

⁵⁵ Zeki Özcan, *Dil Felsefesine Giriş* (Bursa: Sentez Yayınları, 2022), 76.

⁵⁶ Bor, *İlahî Kelâm'ın İmkân ve Tabiatı*, 97.

kullanılmaktadır. Bu durumda “kûn fe yekûn” ifadesi konuşmadan önce var olmayan ancak konuşmadan sonra var olacak olan şeylere gönderimde bulunmak üzere kullanılmaktadır. Bu ifade Allah’ın alim sıfatıyla birlikte düşünüldüğünde, ilk bakışta gönderimi olmayan bir ifade gibi dursa da aşağıda daha detaylı olarak ele alacağımız gibi temelde bir göndergeye sahiptir. Bu düşünceye göre olmuş ve olacak her şeyin bilgisine sahip varlık olarak Allah, henüz olmayan ancak söz söylendikten sonra var olabilecek olan birtakım varlıklara yönelik bir konuşma yapabilir, söz ediminde bulunabilir ya da gönderimde bulunabilir. Buna göre Mâtürîdî ve birtakım Eş’arî kelimacıların düşündüğü gibi “kûn fe yekûn” ifadesinin hakiki bir konuşma olması muhal bir durum arz etmez, çünkü ilmi ilahide imkânlar ya da soyut varlık halindeki şeyler, bu ifadenin bir göndergesi ya da muhatabıdır.

Searle, “her ne kadar sihribazların konuşmalarıyla birtakım olağanüstü işler yapabildiklerini anlatan ifadeler olmuş olsa da biz insanların olağanüstü bildirileri icra etme yetkisine sahip olmadığımızı”⁵⁷ söyler. İnsanların olağanüstü durumlarla ilgili icra edici bir yeterlilikte olamadıkları yerde bilgi, güç, irade vb. gibi bakımlardan sonsuz varlığın (Tanrı’nın) icra edici beyanlarda bulunması başlar. Mutlak bilgi, güç ve irade sahibi ve yaratıcı olan Tanrı, sözleriyle eşyayı var kılabilirdiği gibi var olan bir şeyi de tamamen ortadan kaldırabilir. İlahi zatın konuşmasıyla eşyaya yönelik bu kökten belirleyici gücünün olması, din diline has bir söz edimi olan yaratıcı söz edimin varlığının dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Buna göre yaratıcı bir söz edimi diğer söz edimlerinden ayrı olarak sadece tek bir konuşucunun, yani aşkın ve mükemmel bir varlık olan Tanrı’nın konuşmasıyla icra ettiği söz edimidir. Bu söz edimindeki durum, ortada herhangi bir şey olmadan bir şeyin var olmasını mümkün kılan bir konuşmanın, varlığı ortaya çıkarması, ya da âlemi yaratmadan önce konuşanın (Tanrı) konuşmasıyla icra edilen var edici söz edimi durumudur. Bu söz edimiyle âlem, henüz ortada yokken, yaratıcının konuşmasıyla⁵⁸ birlikte icra edilen bir edimle, yani yaratıcı söz edimiyle birlikte meydana getirilmiş ya da var edilmiştir.

Âlemi var eden bir konuşma ve bu konuşmaya dayalı olarak icra edilen yaratıcı bir söz edimini diğer söz edimlerinden ayıran belli başlı özellikleri şunlardır:

1) Normal durumlardaki söz edimleri, önermesel içerik koşulu, özsel koşul, hazırlayıcı koşul, içtenlik koşuluyla karşılanma koşulu sağlandığında icra edici konuma gelebilirler. Normal konuşmalardaki söz ediminin icrasında doğrudan etkili olmasa da sadece yaratıcı söz edimine has olan ilave koşul olarak “benzersiz olma koşulu” bulunmakta olup bu koşul, yaratıcı bir söz edimini tek bir varlığa has kılmayı sağlamaktadır. Bu koşulun bulunması, nesnesini var eden bir söz ediminin niçin diğer söz edimlerinden ayrı olduğunun açık kılınmasında önemli bir işleve sahiptir. Bahsi

⁵⁷ Searle, *Bilinç ve Dil*, 259.

⁵⁸ Ebü'l-Yüsre el-Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, 117.

geçen bu koşulların yaratıcı söz edimiyle ilişkisi şu şekildedir:

a) Önermesel içerik koşulu: Bu koşul özü itibariyle söz ediminin ne olduğu hakkındadır. Bu koşul, Searle’ün önermesel içerik dediği ifadenin özü olan içeriğin sınırlandırılması ile ilgili koşul olup,⁵⁹ söz konusu içeriği sınırlayan şey ise ifadedeki edimsel fiildir.⁶⁰ Söz verme için önermesel içerik koşulu, konuşana gelecekte yerine getireceği edimlerini yükler, ricada ise bu koşul dinleyenin gelecekteki yerine getireceği edimlerini yükler.⁶¹ Yaratıcı söz ediminde önermesel içerik koşulu âlemin var edilmesine yönelik ifadenin varlığı ve bu ifadenin söylenmesidir. Önermesel içerik koşuluna göre yaratıcı bir söz edimi, âlemin var edilmesi hakkında olup, bu meydana getirme “kün” fiilinin söylenmesiyle yerine getirilmektedir.

b) Hazırlayıcı/hazır koşul: Normal bir söz ediminde bu koşul, söz ediminin başarılı bir şekilde icra edilmesinden önceki, ihtiyaç duyulan gerçekleri ifade eden koşuldur.⁶² Yani gerçekleşmesinden önce her bir edimsöz edimi için gerçek dünya gerekliliklerini ifade eder. Konuşan kişi bu koşullar yoluyla söz konusu edimi dinleyene sezdirmektedir veya edimi gerçekleştirmek için koşulların hazır olduğunu dinleyene sezdirir.⁶³ Örneğin, söz verme edimi için bu koşul dinleyenin tercih edeceği durumdur ya da söz verdiği şeyin dinleyen için yararlı olduğudur. Yaratıcı söz edimleri için hazırlayıcı koşulun en önemli özelliği konuşanın sonsuz bir bilgi, irade ve güç sahibi olmasıyla henüz âlem dediğimiz varlıkların var olmamasıdır. Bu koşul normal konuşmalar ve bu tür konuşmalara dayalı olan insanlar arasında icra edilen söz edimleri için konuşanı icrada bulunacak durumu kabul etmeye zorlayan ya da edimin başarılı ve konuşan için var sayılan ve konuşanın uyması gereken koşul olduğundan, yaratıcı söz ediminde bu koşul hazırlayıcı koşul olarak değil de yaratıcının en baştan sahip olduğu hazır koşul şeklindedir. Zira söz konusu koşul “kün fe yekûn” ifadesinin söylenmesi için konuşana bir şey dayatamaz; ancak bu koşul sözün sahibinin yaratma güç ve iradesine sahip olma niteliklerini ortaya koyar.

c) İçtenlik/irade koşulu: Her bir uygun edim için konuşanın inançlarına, duygularına, niyetlerine yönelik gereklilikleri ortaya koyan koşuldur⁶⁴ ve bu koşulla belli bir psikolojik durum dışı vurulmuş olunur.⁶⁵ Böylece biri söz verirken bu sözün yerine getirme niyetinde olmalı, rica durumunda ise konuşan dinleyenden gerçekten o ricayı yapmasını istemelidir. Bir söz edimi icrası sırasında eğer içtenlik koşulu yoksa edim yerine getirilir ancak suiistimal edilmiş olur.⁶⁶ Yaratıcı söz ediminde konuşan,

⁵⁹ John R. Searle, *Söz Edimleri*, çev. R. Levent, Aysever (Ankara: Ayraç Yayınları, 2000), 133; Yan Huang, *Pragmatics* (London: Oxford University Press, 2014), 105.

⁶⁰ Stephen C. Levinson, *Pragmatics* (Londra: Cambridge University Press, 1983), 244.

⁶¹ Huang, *Pragmatics*, 105.

⁶² Levinson, *Pragmatics*, 244.

⁶³ Searle, *Söz Edimleri*, 143.

⁶⁴ Levinson, *Pragmatics*, 244.

⁶⁵ Searle, *Söz Edimleri*, 142.

⁶⁶ Huang, *Pragmatics*, 105.

âlemi var etme iradesiyle “kûn fe yekûn” demiş ve âlem O’nun irade ya da niyeti doğrultusunda var olmuştur. Yaratıcı söz ediminde konuşanın “kûn fe yekûn” ifadesinin yer aldığı buyruktaki iradesinde bir değişim olmadığından ve konuşmayla birlikte ya da konuşmanın ardından mahlukat var edildiğinden Tanrı’nın iradesinde herhangi bir suistimal söz konusu değildir.

d) Özsel koşul: Bu koşul konuşanın ediminin belirlenebilir olması ve bu edimin dinleyen tarafından tanınması, diğer bir deyişle konuşanın icra ettiği söz edimini üstlenmesi demek olan⁶⁷ belli bir sözü söylemesi ve dinleyenin de söz konusu edimi icraya yönelmiş olması⁶⁸ anlamına gelmektedir. Söz verme ediminde konuşan dinleyene sözü vermelidir, rica edimsöz ediminde konuşan dinleyenden o ricayı yerine getirmesini istemelidir,⁶⁹ ya da konuşan dinleyene bir şey emrettiğinde o şeyi emretmiş olmalıdır. Eğer temel koşul yerine gelmez ise edim icra edilemez;⁷⁰ bu nedenle de özsel koşul öteki koşulları belirleyen koşul durumundadır.⁷¹ Yaratıcı söz ediminde amaç bir şeyleri var etmektir, yaratmaktır ya da meydana getirmektir. Özsel koşul açısından baktığımızda yaratıcı söz edimi bu koşula sahip olup, âlem belli bir ifadenin söylenmesiyle var edilmiştir.

e) Karşılanma koşulu: Bu koşul Searle’ün yukardaki dört koşula beşinci bir koşul olarak ilave etmediği ancak başarılı bir söz edimi için gerekli gördüğü koşul olup, bu koşul yaratıcı söz ediminde önemli bir yere sahip olduğundan buraya beşinci madde olarak eklenmiştir. Karşılanma koşulu konuşanın konuşmasıyla amaçladığı şeyin gerçekleştiği koşuldur.⁷² Örneğin iddia edici edimsöz edimlerinin karşılanma koşulları, edimsözel sonucun bir gerçeklikte ortaya konulması ya da gerçek dünyada karşılığının bulunması ile ilgilidir ve⁷³ iddia edici edimsöz edimlerinin hedefi, ilgili konuşmanın gerçek dünyada bulunmasıyla karşılanma koşulları ile sağlanır.⁷⁴ Bir söz verme edimsöz ediminin karşılanma koşulu, “yarın seninle görüşeceğime söz veriyorum” diyen bir konuşmacı ertesi gün randevusuna geldiğinde sağlanır. Yaratıcı söz ediminde konuşan (Allah) âlemi var etme iradesiyle (niyetiyle) konuşmakta ve bu konuşmayla birlikte ya da konuşmadan sonra âlem var olmuş, irade ya da niyet gerçekleşmiş olduğundan bu koşul yerine gelmiş olmaktadır.

f) Benzersiz olma koşulu: Yaratıcı söz edimi her türlü mükemmelliğe sahip olan sadece tek bir konuşucu tarafından icra edilen söz edimidir. Yaratıcı söz edimi,

⁶⁷ John R. Searle, *Speech Acts* (Londra: Cambridge University Press, 1969), 60.

⁶⁸ Searle, *Söz Edimleri*, 142.

⁶⁹ Searle, *Söz Edimleri*, 142.

⁷⁰ Huang, *Pragmatics*, 105-106.

⁷¹ Searle, *Söz Edimleri*, 145.

⁷² Mitchell Green, “Speech Acts”, stanford.edu (Erişim 4 Mart 2016).

⁷³ Dieter Wunderlich, “Methodological Remarks on Speech Acts Theory”, *Speech Act Theory and Pragmatics*, ed. John Searle, Ferenc Kiefer ve Manfred Bierwisch (Dordrecht: D. Riedel Publishing Company, 1980), 297-298.

⁷⁴ Marina Sbisà, “Assertion Among The Speech Acts”, resarchgate (Erişim 18 Kasım 2020).

konusanın (Allah) konuşmasıyla varlıklar âlemini/nesneler dünyasını var ettiği söz edimi olup bu edim konusunda hiçbir varlıkla ortaklığı kabul etmediği eşsiz ve benzersiz söz edimidir.

2) Yaratıcı söz edimlerinde sadece konuşan vardır ve yaratıcı söz edimlerinin konuşanı Allah’tır. Yaratıcı söz edimlerinde konuşan bulunmakla beraber henüz mevcut bir varlık yoktur ve bu durum yaratıcı söz edimi için bir zorunluluktur. Olmayan bir varlığa ya da olan bir varlığa yönelik var olmasının istenmesinin mantık bakımından yanlış olması durumu yaratıcı söz edimi için geçerli değildir. Çünkü bu konuşma var edici bir konuşmadır, bu nedenle yaratıcı söz edimlerinin icra edildiği konuşmalar ve icra edilen yaratıcı söz edimi sadece yaratana has söz edimidir. Yaratıcı söz edimi bir yönüyle konuşanın kendi kendisine yönelik yaptığı sözlü edimlere daha doğrusu, düz söz edimlerinin dillendirme edimlerine benzetilebilir. Bir dillendirme ediminde muhatap olmadan da konuşan kendi kendine birtakım söz edimleri icrasında bulunabilir. Örneğin bir karar verme aşamasında kişi kendi kendisini muhatap alarak “Söz, bir daha bu tür hatalar yapmayacağım” diyebilir. Benzer şekilde yaratıcı söz ediminde ortada emri yerine getirecek bir varlık olmadığından bir yerde yaratıcı söz ediminin konuşanı olarak Allah kendi kendine konuşuyormuş izlenimi vermektedir.

3) Yaratıcı söz edimi her ne kadar belli açılardan dillendirme edimine benzese de nesnesini var eden bir edim olduğundan o dillendirme edimini aşan ve konuşurken icra edilen bir edimsöz edimine de benzetilebilir. Zira alemin var edicisi olan Allah konuşurken konuşma esnasında varlıkları var etmektedir. Bununla beraber bu söz edimi konuşma yoluyla etkide bulunma amacı taşıyan etkisöz edimine de benzetilebilir. Çünkü konuşan (Allah) konuşarak ya da konuşmasıyla varlığı meydana getirir; her ne kadar ilk bakışta ortada nesne yoksa da konuşmayla birlikte varlıklar âlemi meydana getirilmektedir. Yaratıcı söz ediminde konuşan, buyurucu bir konuşmayla ya da konuşurken yani varlıklar âleminin meydana getirmesinde etkili olmuş, bu nesnesini var eden yaratıcı söz edimiyle varlıklar yokluktan, diğer bir ifadeyle soyut imkânlar dünyasından fiili varlığa çıkarılmışlardır.

4) Yaratıcı söz edimleri diğer söz edimlerinin pek çok özelliğini içerisinde barındırır da ayrı bir söz edimidir, zira yaratıcı söz ediminde her söz ediminden birtakım özellikler içerirse de hem sadece Allah tarafından yerine getirilmesi, hem de fiili olarak var olmayan şeyleri meydana getirmesi gibi diğer söz edimlerini aşan birtakım yönleri sahip olması nedeniyle din diline has ayrı bir söz edimi türüdür.

5) Yaratıcı söz edimlerinde sözün muhatabı olmadığından konuşanın (Allah) sözünün referansı, daha spesifik şekilde ifade edecek olursak “Ol” emrinin göndergesi⁷⁵ ya da muhatabı, somut varlıklar dünyası henüz olmadığından, muhatap soyut varlıklar

⁷⁵ Mehmet Sait Reçber “Dil Fesefesi”, *Felsefe*, ed. Mehmet Bayraktar (Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2009), 202-204.

dediğimiz matematiksel nesnelere benzer şekilde ilmi ilahide bulunan sonsuz imkânlar dünyasıdır⁷⁶ ya da imkânların kendisidir. Bu soyut varlıklar dünyası söz konusu emirle somut varlıklar dünyasına dönüşür, daha doğru bir ifade ile soyut imkânlardan fiili varlığa gelirler. Çünkü burada referansa konu olacak olan fiili varlık, sözden önce değil sözle birlikte ya da sözden sonra var edilmektedir.⁷⁷ Bu yönüyle yaratıcı söz edimlerinin icrada bulunması için insanlar arasındaki konuşmalarda olduğu gibi konuşma anında mutlaka mevcut veya fiili varlıklar ya da nesneler dünyasının olması zorunlu değildir.

6) Yaratıcı bir söz edimi hakiki bir konuşmaya dayanmakta ve mecaz içermemektedir. Bu nedenle yaratıcı söz edimlerinde edimsözel güç (konuşmanın amacı/konuşanın niyeti) tek olup bu edimsözel güç ise sözle varlıklar dünyasını yani âlemi var etmektir.

7) Yaratıcı söz edimlerinde başarı koşulları şunlardır: Ortada bir nesnenin var olmaması, konuşanın henüz olmayan şeyleri var etme kapasitesine sahip olması, var etme sürecinin her şeyine tam bir yetkiyle hâkim olması ve bu şekilde varlığı meydana getirmesi ve var olacak şeyleri bilmesidir.

8) Yaratıcı söz edimi icrası için söylenen “kûn fe yekûn” yaratılmamış olan bir sözdür. Her ne kadar Mutezile ekolü bu söz için yaratılmış kelimeler⁷⁸ dese de eğer bu emir yaratılmış olsaydı o sözün de yaratılması için başka bir yaratıcı söze ihtiyaç duyulurdu ki bu teselsüle yol açar ve bu da Allah’ın hiçbir şey yaratmamasına kadar gider ki bu batıldır.⁷⁹ Sözün yaratılmış olduğunun kabulü icra edilen söz ediminde de probleme yol açardı. Şöyle ki yaratıcı bir söz edimi icrası için söylenen “kûn fe yekûn” sözü varlığı ya da âlemi var eden yaratıcı söz ediminin temelini oluşturur. Eğer “kûn fe yekûn” sözü yaratılmış olsaydı bu sözün yaratıcı icrada bulunması için başka bir söz edimine, onun var edici olabilmesi için bir diğer söz edimine ihtiyaç duyulurdu. Bu durumda sürekli sözlerin var edilmesi bir döngüsellığe yol açması nedeniyle âlemin var edileceği bir söz edimi icrasına sıra gelmemiş olurdu. Diğer bir deyişle yaratılmış konuşma ya da kelimeler nasıl döngüsellığe yol açıyorsa konuşmanın hedeflediği söz edimi de amaçladığı söz edimi icrasına bir türlü ulaşamamış olunacaktır.

9) Yaratıcı söz ediminde bulunurken Allah’ın ifade ettiği “kûn fe yekûn” sözünde kelâm-ı nefî ve kelâm-ı lafzî birliktedir. Bu ifadenin sadece kelâm-ı nefî olarak alınması dilsel özelde söz edimsel birtakım olumsuz sonuçlara yol açar. Şöyle ki “kûn fe yekûn” ifadesini sadece kelâm-ı nefî olarak görmek, bir taraftan sözlü ifadelerin icra gücünü ele alıp incelemeyi hedefleyen teoriden uzaklaştırır ve konunun söz edimleri çerçevesinde ele alınmasını tartışmalı hale getirir. Yani eğer biz sadece kelâm-ı nefîyi

⁷⁶ Özdemir, *Allah’ın Bilgisinin Ezeliği ve İnsan Hürriyeti*, 132.

⁷⁷ Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, 117; Temel Yeşilyurt, “Tekvin Sıfatı ve Temellendirilmesi”, *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, (1, 2017), 17

⁷⁸ Altunya, *Kâdî Abdülcebbar’da Söz (Kelam) Anlam İlişkisi*, 70.

⁷⁹ Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, 99-100.

kabul edip, kelâm-ı lafzîyi kabul etmezsek bu durumda söz konusu ifadeyi söz edimi olarak ele almamız mümkün olmayacaktır. Çünkü bir söz edimi ancak; konuşma dilsel olarak ya da lafzi olarak ifade edildiğinde icra edici olabilmektedir. Her ne kadar Allah için var edici olma konusu bir sınır kabul etmese de konuyu söz edimsel çerçeveye taşımanın yolu o ifadenin lafzi bir şekilde söylenmesine bağlıdır. Yoksa sadece ilahi iradenin yaratmaya yönelmesinden bahsedilir ki bu durumda yaratmanın nasıl gerçekleştirildiği konusu dilsel bir durumun analiz edilmesinden başka bir şekilde alınacaktır ki bu da makalenin sınırlarını aşmaktadır. Diğer taraftan konuşma/kelam nefsi ve lafzî yönü birlikte O’na bir nitelik olarak atfedilerek O’nun konuşma eyleminde bulunduğu söylenmiş ve böylece mükemmelliği vurgulanmış olur. Zira anlamın iradeyle ya da niyetle aktarımının yanında, lafzi olarak aktarılabilmesi diğer bir deyişle Allah’ın sözlü olarak konuşma niteliği, her varlık için pozitif bir nitelik olduğu gibi Allah için de pozitif bir niteliktir denilebilir.

Yukarıdaki özellikleri verilen yaratıcı söz edimi bütün bu vasıflarıyla birlikte düşünüldüğünde nesnesini var eden bir konuşma olarak icrada bulunmaktadır. Bu manada yaratıcı söz edimi, ilahi zihin ya da akılda yer alan soyut gerçeklikler dünyasındaki imkânların sözlü ifade aracılığıyla varlığa geçmesi olarak görülebilir. Yaratıcı söz edimi bu manada soyut gerçekliklerin somut gerçeklikler alanına taşındığı kendine has bir söz edimidir. Yaratıcı söz edimindeki söze dayalı yaratma, konuşma yoluyla mutlak yokluktan bir yaratmanın meydana gelmesinden değil de imkânlar dünyası dediğimiz ilmi ilahideki bilgilere dayalı olarak âlemin var edilmesidir. Yaratıcı söz ediminde her ne kadar ilk bakışta belli somut varlıkların olmamasından dolayı sözlü edimin muhatabının olmadığı söylene de tamamen yokluk ifade eden bir durum söz konusu değildir. Bu manada yaratıcı söz ediminde varlığa gelen şeylerin bir referansı ya da muhatabı vardır ki; bu referans ya da muhatap ise ilm-i ilahide bulunan soyut varlıklar ya da imkânlardır ya da potansiyel durumlarıdır.

Sonuç

“Kün fe yekûn” sözü kelam ve felsefede Allah’ın âlemi yaratmasının içeriğinin belirlenmesi meselesinde önemli bir delil olarak kullanılmıştır. Her ekol kendi anlayışlarına göre söz konusu ifadeyi yorumlamış ve kendi düşünceleri için bir delil olarak almışlardır. Çalışmada söz edimlerini normal insani konuşmalardan, din dili dediğimiz, merkezinde aşkın bir varlığın olduğu dile uygulanmasının bir örneği ortaya konulmuştur. Çalışmada din dilinde çok özel bir yeri olan “kün fe yekûn” anlatımının bir söz edimi olarak nasıl icrada bulunduğu gösterilmiştir. Öncelikle hakiki bir konuşma olarak “kün fe yekûn” ifadesinin bir emir formunda olması nedeniyle yönlendirici bir söz edimi olduğu gösterilmiştir.

“Kün fe yekûn” ifadesi hakiki bir konuşma olarak değil de mecaz olarak kabul edildiğinde söz konusu ifade bir dinleyiciyi dışladığından, yönlendirici bir söz ediminden ziyade, Allah’ın sonsuz bilgi, güç ve iradesini anlatan bildirim şeklinde iddia

edici edimsöz edimi olarak icrada bulunmaktadır.

“Kün fe yekûn” ifadesi hakiki bir konuşma olarak yönlendirici edimsöz edimini içine alan ya da onu aşan bir söz edimi şeklinde ele alındığında, yaratıcı söz edimi olarak adlandırılan bir edim türünün icrada bulunduğu söz ediminin ortaya konulmasına kaynaklık etmiştir. Yaratıcı söz edimi, konuşanın konuşmasıyla daha önce fiilen olmayan ve sözlü bir emirle varlıkları yarattığı durumda icra ettiği söz edimidir. Bu yönüyle yaratıcı söz edimi sadece ve sadece tek bir varlığın icrada bulunabileceği söz edimidir. Yaratıcı söz ediminin konuşanı olan mutlak varlık tarafından icra edildiği anda âlem dediğimiz varlıklar meydana gelmekte diğer bir ifadeyle yaratılmaya başlanmaktadır.

Mecazi konuşma düşüncesini savunanlara göre ortada bir varlık varken ya da yokken var olmakla ilgili bir emir vermek mantık bakımından yanlıştır. Oysa yaratıcı söz ediminin icrada bulunma koşulu ortada henüz bir varlık olmadığı durum ya da anda icra edilen söz edimi olmasıdır. Bu yönüyle yaratıcı söz edimi nesnesini var eden, sadece ve sadece mutlak ve her türlü mükemmelliğe sahip olan tek bir varlık tarafından icra edilebilen söz edimidir.

Yaratıcı bir söz edimi normal konuşmalar için ortaya konulan söz edimlerinden ayrı ve onlara ilave birtakım koşullara sahiptir. Bu koşulların yerine getirildiği yaratıcı söz edimi başarılı bir söz edimi icrasına sahip olur. Yukarıda ifade edilen koşullar yerine getirildiğinden yaratıcı söz edimi başarılı bir söz edimi olarak âlemin yokken var edilmesini sağlamış bulunmaktadır.

Yaratıcı söz edimi ortada nesneler yokken onları fiili varlığa çıkaran bir söz edimi türüdür. Yaratıcı söz edimleri konuşmayı yapanın (Allah) niteliklerinin hepsini dikkate alan bir söz edimidir. Bu söz ediminde Allah'ın sadece konuşma/kelam, irade ya da yaratma sıfatı değil aynı zamanda ilim sıfatı da dikkate alınır. Bu söz ediminde Allah'ın ilim sıfatı dikkate alındığında yaratma söz edimi icrasında bulunmanın bir arka plan olan belli ilahi niteliklere dayandığı söylenilebilir. Bu niteliklerde Allah'ın sonsuz ve sınırsız bilgisiyle olmuş olacak her şeyi bilmesi ve bu bilgiye dayalı olarak mutlak yaratma özelliğine sahip olması gibi özelliklerdir. Yaratıcı söz ediminde her şeyi bilen varlık olarak Allah yaratıcı söz ediminde bulunmadan önce bu edimin her türlü varlık meydana getirme koşullarını biliyordu ve varlıkları bu koşullara göre var etti. Bu manada yaratıcı söz ediminin icrasıyla ortaya konulan âlemin icradan önce bilgi ve bu bilgiyle ilişkili bir soyut ya da zihni varlık şeklinde bir öncesi vardır. Yaratıcı söz edimi bu manada icrada bulunmak üzere mutlak maduma/yokluğa yönelik bir konuşma değil, imkânlar düzeyindeki soyut varlıklara yönelik olup bu varlıklar ve ilm-i ilahiye gönderimde bulunur. Bu durumda yaratıcı söz edimi, nesnesini var eden bir edim olarak başarılı bir şekilde icra da bulunur.

Kaynakça | References

- Akgün, Tuncay. “Gazalî’ye Göre Yaratma”. *Dini Araştırmalar* 14/38 (2011), 17-40.
- Akgün, Tuncay. *Yaratma: Gazalî ve İbn-i Rüşd’e Göre*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.
- Altunya, Hülya. *Kâdî Abdülcebbar’da Söz (Kelam) Anlam İlişkisi -Kasdu’l-Mütekelim Problemi Bağlamında-*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Aristoteles. *Metafizik*. çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Say Yayınları, 2011.
- Ata Az, Mehmet. “Tanrı’nın Sıfatları”. *Din Felsefesi*. ed. Latif Tokat. 130-135. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2021.
- Austin, John L. *Söylemek ve Yapmak*. çev. R. Levent Aysever. Ankara: Metis Yayınları, 2007.
- Bach, Kent - Harnish, Robert M. “How Performatives Really Work: A Reply to Searle”. *Pragmatics: Critical Concepts*. ed. Asa Kasher. 1/551-574. North Yorkshire: Routledge, Taylor & Francis Group, 1998.
- Bor, İbrahim. *İlahi Kelâm’ın İmkân ve Tabiatı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001.
- Cassuto, Umberto. *A Commentary on The Book of Genesis, Part I From Adam To Noah, Genesis I-VI*. Illinois: Varda Books, 2005.
- Erdem, Engin. *İlahi Ezelilik ve Yaratma Sorunu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Erdem, Engin. “Tanrı’nın Varlığının Delilleri”. *Din Felsefesi*. ed. Latif Tokat. 102-109. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2021.
- Eş’arî, Ebû’l-Hasan. *el-Lüma’ fi’r-red alâ ehli’z-zeyğ ve’l-bida’*. çev. Kılıç Aslan Mavil - Hikmet Yağlı Mavil. İstanbul: İz Yayınları, 2017.
- Finegan, Edward - Besnier, Niko. *Language and its Structure*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich Publisher, 1989.
- Fidan, Osman Muzaffer. *Din Dili ve Söz Edimleri Kuramı Bir Uygulama Denemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Gaon, Saadya. *Tefsiru’t-Tevrat bi’l-Arabiyye: Tevrat (Tora) Tefsiri*. haz. Nuh Arslantaş. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid. *Filozofların Tutarsızlığı*. çev. Mahmut Kaya - Hüseyin Sarıoğlu. İstanbul: Klasik Yayınları, 2012.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid. *İtikatta Orta Yol*. çev. Osman Demir. İstanbul: Klasik Yayınları, 2012.
- Green, Mitchell. “Speech Acts”. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Erişim 4 Mart 2016.
- Hancher, Michael. “Performative Utterance, The Word of God and The Death of The Author”. *Semeia An Experimental for Biblical Criticism* 41 (1988), 27-38.
- Hartshorne, Charles. “Talk of God”. *Royal Institute of Philosophy Lectures*. 2/154-167. New York: Palgrave Macmillan, 1967-1968.
- Huang, Yan. *Pragmatics*. London: Oxford University Press, 2014.
- Izutsu, Toshihiko. *Kur’an’da Tanrı ve İnsan*. çev. M. Kürşad Atalar. İstanbul: Pınar Yayınları, 2014.
- İbn Sînâ. *el-İşârât ve’t-Tenbîhât*. çev. Nadim Macit - Ali Durusoy - Ekrem Demirli. İstanbul: Litera Yayınları, 2014.

- İbn Sînâ. *en-Necât*. çev. Kübra Şenel. İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2013.
- Kitab-ı Mukaddes*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1997.
- Levinson, Stephen C. *Pragmatics*. Londra: Cambridge University Press, 1983.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Tevilâtü'l-Kur'ân*. çev. Fadıl Ayğan. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Mavil, Hikmet Yağlı. “Eş'arîlik ve Mâtürîdîlik Arasındaki İhtilaflı Meselelere Bir Katkı: Kün Emri ve Yaratmaya Tesiri”. *Dergiabant* 9/1 (2021), 79-90.
- Nesefî, Ebû Hafs Ömer b. Muhammed. *et-Teysîr fî ilmi't-tefsîr*. çev. Muhammed Coşkun. 2 Cilt. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Özcan, Zeki. *Dil Felsefesi V(Searle'de Zihinsel Paradigma)*. Bursa: Sentez Yayınları, 2023.
- Özcan, Zeki. *Dil Felsefesine Giriş*. Bursa: Sentez Yayınları, 2022.
- Özdemir, Metin. *Allah'ın Bilgisinin Ezeliliği ve İnsan Hürriyeti*. İstanbul: İz Yayınları, 2003.
- Pezdevî, Ebû'l-Usr. *Usûlü'l-Pezdevî*. thk. Said Bekdaş. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1983.
- Pezdevî, Ebû'l-Yüsr. *Ehl-i Sünnet Akaidi*. çev. Şerafettin Gölcük. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2019.
- Râzî, Fahreddin. *Mefâtihi'l-gayb*. çev. Suat Yıldırım - Lütfullah Cebeci - Sadık Kılıç - C. Sadık Doğru. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2002.
- Recanati, François. “Meaning and Force”. *Pragmatics Critical Concept*. ed. Asa Kasher. 2/513-540. New York: Routledge, 1998.
- Reçber, Mehmet Sait. “Dil Felsefesi”. *Felsefe*. ed. Mehmet Bayraktar. 202-204. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2009.
- Reçber, Mehmet Sait. “Tanrı'nın Sıfatları”. *Din Felsefesi El Kitabı*. ed. Recep Kılıç - Mehmet Sait Reçber. 93-117. Ankara: Grafiker Yayınları, 2009.
- Sbisà, Marina. “Assertion Among The Speech Acts”. ResearchGate. Erişim 18 Kasım 2020.
- Searle, John R. *Bilinç ve Dil*. çev. Muhittin Macit - Cüneyt Özpilavcı. İstanbul: Litera Yayınları, 2005.
- Searle, John R. *Intentionality*. New York: Cambridge University Press, 1983.
- Searle, John R. *Speech Acts*. Londra: Cambridge University Press, 1969.
- Searle, John R. *Söz Edimleri*. çev. R. Levent Aysever. Ankara: Ayraç Yayınları, 2000.
- Searle, John R. *Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak*. İstanbul: Bilgesu Yayınları, 2012.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme. *Usûl's-Serahsî*. çev. Ahmed Kılıçkaya. 2 Cilt. Ankara: İtisam Yayınları, 2020.
- Vawter, Bruce. *On Genesis: A New Reading*. New York: Doubleday Company, 1977.
- Wunderlich, Dieter. “Methodological Remarks on Speech Acts Theory”. *Speech Act Theory and Pragmatics*. ed. John Searle - Ferenc Kiefer - Manfred Bierwisch. 291-312. Dordrecht: D. Riedel Publishing Company, 1980.
- Yalçıntaş, İsmail. *İbn Sînâ'nın Tanrı Anlayışı*. Ankara: Elis Yayınları, 2023.
- Yalçıntaş, İsmail. “İbn Sînâ'ya Göre Yaratma ve Âlemin Zamansal Ezeliliği”. *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 32/1 (2021), 10-29.

Yavuz, Yunus Şevki. “Adem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/356. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Yavuz, Yunus Şevki. “İlim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/109. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Yeşilyurt, Temel. “Tekvin Sıfatı ve Temellendirilmesi”. *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2017), 1-17.

Yücedoğru, Tevfik. *İlim ve Din Açısından Yaratılış*. Bursa: Emin Yayınları, 2006.